

Мирсада С. ЗУКОРЛИЋ

37.033-053.4:502/504

Универзитет у Београду,

Учитељски факултет Наставно одељење Нови Пазар

УЛОГА ВАСПИТАЧА У ПОДСТИЦАЊУ РАЗВОЈА СОЦИЈАЛНЕ КОМПЕТЕНЦИЈЕ ДЕЦЕ

Резиме: Питање социјалног аспекта развоја личности детета у фокусу је најновијих педагошких истраживања, а све су интензивнији и напори да се на овај захтев одговори кроз организовану педагошку делатност. У том смислу, у раду се методом теоријске анализе разматрају могућности развоја социјалне компетенције деце у предшколској установи. Понуђени су и одговарајући облици рада за које треба оспособљавати будуће васпитаче а који би требало да чине интегрални део васпитног рада са децом предшколског узраста.

Кључне речи: улога васпитача, социјална компетенција деце, облици рада будућих васпитача.

Увод

Процеси учења и разумевања норми, правила и вредности заједнице, као и овладавање умећима потребним за адекватну интеракцију унутар ње почињу са рођењем, али се морају интензивирати од момента укључивања детета у предшколску установу. У оквиру нових педагошких истраживања питање концептуализације социјалних вештина и социјалне компетентности детета све више добијало на значају. Основни циљ ових истраживања, је развијање репертоара позитивних и елиминисања негативних, тј. социјално неприхватљивих облика понашања, те повећање интерперсоналне ефикасности, припрему за заједнички живот као и побољшање квалитета живота ученика у заједници. Компетентност подразумева знања, умећа и искуства у вези са конкретним подручјем, одређеном области, делатности, функцијом – квалитете којима доприноси образовању. Битна карактеристика компетентности је развојност. Најшире гледано, социјална компетенција подразумева делотворно функционисање појединца у социјалном контексту (Brdar, 1993, навод Zukorlić, 2016). „На развој компетенција потребно је утицати циљано, испланирано, адекватним методама, средствима и садржајима – што нам указује на још једну веома значајну димензију компетентности – васпитљивост“ (Zukorlić, 2016:98).

Истраживања социјалног развоја детета су бројна (Brown, 1996; Goleman, 2008; Fuller, 2008; Howes & Ritchie, 2002; Ladd, 2005; Katz & McClelan, 2005; Rose-Krasnor, 1997; Williamson & Dorman, 2002, према Jurčević-Lozančić, 2011). У неким истраживањима ниво развијености социјалне компетенције детета у вртићу доводи се у везу са њиховом социјалном и

академском компетентношћу и постигнућима у школи (Pellegrini i Glickman, према Katz & McClelan, 2005; Zukorlić, 2016; Šaljić, Hebib, 2021), па неизграђене социјалне компетенције у раном детињству могу проузроковати низ потешкоћа у адолесценцији. Те потешкоће су углавном слаб успех у школи, делинквенција, ментални поремећеји...

Поучени ставом Лава Виготског који истиче да на развој детета може да утиче само онај ко од њега више зна, а без намере да улазимо у анализу комплетне васпитне улоге васпитача, усредсредимо пажњу на облике рада васпитача у циљу развоја социјалне компетенције деце.

Педагошке мере васпитача у циљу подстицања развоја социјалне компетенције деце

Савремена стремљења у образовању будућих васпитача намећу потребу да они преузму нове улоге, да стичу знања и усавшавају вештине које до сада нису биле заступљене у њиховој обуци. Када је реч о улози васпитача у развоју социјалне компетенције деце њихово деловање треба да се базира на:

СТИЦАЊУ И ПРОИШРИВАЊУ СОЦИЈАЛНИХ ЗНАЊА ДЕЦЕ И РАЗУМЕВАЊЕ СОЦИЈАЛНЕ СТАВНОСТИ – Ова знања подразумевају да дете овлада основним начелима демократије; групног рада; да сазна који су путеви остваривања његове социјалне промоције, екстраверзије; те да научи шта значи разумевање других индивидуа и група и која је сврха свега тога, као и шта је његов лични интерес. У зависности од укупног нивоа знања код детета ствара се основа за формирање властитог виђења стварности. “Другим речима, дете које не располаже овим знањем и разумевањем у интеракцији тешко ће моћи да има обзира према другим људима” (Roeders, 2003, навод Кнежевић-Флорић, 2006:148). Социјално разумевање подразумева способност предвиђања туђих реакција на уобичајене ситуације у склопу вршњачких интеракција као и туђих преференција, те разумевање туђих осећања (Katz & McClelan, 2005:18). Развијање способности за комуникацију, за учествовање у расправи, преговарање, наизменично укључивање у разговор, сарадњу, покретање интеракције, за артикулацију преференција и разлога туђих поступака, прихватање компромиса те саосећања са другима, темељи се на врстама разумевања које играју одређену улогу у делотворној социјалној интеракцији.

СКРЕТАЊЕ ПАЖЊЕ УЧЕНИКА НА ТУЂА ОСЕЋАЊА И ИНТЕРЕСЕ – У примереним ситуацијама васпитач би требало да скреће пажњу деце на туђа осећања и интересе. То ће продубити њихово познавање и разумевање других. Ово се нпр., може постићи приликом дискусије о плановима за неку предстојећу активност. Васпитач може питати децу шта мисле да би се неком одређеном детету могло више допасти или како би то дете могло реаговати на досад осмишљени план. Кроз ову врсту питања, васпитачи усмеравају децу да је обзирност према туђим мишљењима, интересима и осећањима важна и цењена особина. Васпитач уједно служи и као модел за предвиђања туђих осећања и интереса.

Подстицање алтернативних интерпретација туђег понашања – као још једна педагошка мера васпитача, делотворна је у ситуацијама када су деца склона да етикетирају другу децу која се разликују од њих или им нису симпатична. Дају им надимке попут: ћакнути, будала, маза, плачко... Васпитач би требало да бар речима, а још је уверљивије поступцима, васпитач покаже етикетару да он познаје и прихвата дете које је етикетирано. Овде је важно да се подстакне етикетар да размисли о алтернативним интерпретацијама туђег понашања. Важно је да васпитач покрене децу на размишљање о разлозима разлика између деце, да им саопшти да он те разлике прихвата, те да од њих очекује да прихвате и поштују те разлике. Сличним поступком се може агресивној деци помоћи да осмисле алтернативна тумачења намера које су у позадини понашања неког детета. Агресивна деца често одмах припишу другима агресивне намере. На васпитачу је да помогне ученику да схвати да нису све радње, нпр. ометања увек намерне и да постоји начин да се оствари договор. Иако ће, у неким случајевима бити потребно дуго времена да дете научи размишљати о намерама других, то ће им добро послужити у будућим социјалним интеракцијама.

Помоћ деци у активном учествовању у расправама – Васпитач треба да укаже деци на то да имају обзира и саслушају друге када говоре и искористе прилику да сопиште шта имају. Указивање треба да уследи када ученик услед недовољно развијене способности да исправно протумачи ситуацију, даје коментаре који нису повезани са темом о којој се води дискусија. Некада дете рамети дискусију својим коментаром јер жели наметнути своју тему из разлога што му актуелна тема није позната. У оба случаја васпитач може помоћи детету ако разговара са њим насамом и понуди му специфичне предлоге у вези са темама које су важне и занимљиве другој деци.

Помоћ ученицима у откривању заједничких обележја – Пријатељства углавном настају када могући пријатељи открију заједничке интересе, искуства и склоности. Васпитач је тај који може појачати интересовања деце једних према другима тако што ће указати на интересе или искуства која су им заједничка. Такви заједнички интереси могу представљати темељ солидног пријатељства. Та заједничка искуства и интересовања могу бити из различитих области живота деце и пожељно је да буду позитивна. Само је битно да постану средство преко којег ће се изградити снажан осећај заједништва.

Развијање вештине асертивне комуникације – У отвореној комуникацији између васпитача и детета коју карактерше обострана искреност и поверење, пружене су могућности и за јачање асертивности. Она представља јасно изражавање властитог мишљења, изражавање властитих осећања, наглашавање последица нежељеног понашања (ако се понашање настави тада...), изражавање разумевања за другу особу (разумем да... Али, ја ...), понављање јасног захтева. Овладавање овом вештином комуникације није ни мало лако ако се узме у обир да укључује способност појединца да слободно изрази своја осећања, да препозна туђа, разуме их, предвиди и оцени ток и исход неког тренутног понашања одређене особе, показивање истрајности у сопственим намерама...

Зато, поред доброг говора, за комплетну и успешну комуникацију треба развијати и вештину доброг слушања. Обоје траже вештине обуку, а не само добре манире.

Подстицање развоја способности конструктивне сарадње (кооперације) међу децом – Кооперативно учење, тимски рад и сарадња иду у ред најважнијих делатности које ће се тражити у школи будћности, на послу, и у многим другим животним ситуацијама. Зато их треба у предшколским установама неговати. Кооперативно или сарадничко учење јавља се кад деца раде заједно, у паровима или малим групама на неком заједничком проблему, истражују заједничку тему или се надограђују на узајамне спознаје како би створили нове идеје, нове или јединствене комбинације.

Развијање способности емпатије – способности схватања и разумевања другог. Рад на јачању емпатије у себи захтева висок степен пажње и озбиљног рада душе и ума и најважније, у овом случају, је научити слушати и чути дете. Бити у стању емпатије значи прихватати унутрашњи свет другог прецизно, али без осећања „као да“. Деца су склона идентификацији више него одрасли, зато се они често „инфицирају“ емоцијама васпитача (Сергејев, 2004). Све то води ка постизању склада у односима унутар групе који јој омогућава да, уз једнаке остале квалитете, буде посебно надарена, успешна и продуктивна, док ће нека друга група, чији се чланови по надарености и вештинама ни мало не разликују од чланова прве – постизати лошије резултате (Goleman, 2014).

Јачање алтруизма – У развијању алтруизма код деце није могуће сачинити тачан рецепт, али је важно познавати начела, чак и ако знамо да ће их се родитељи, остали васпитачи, касније наставници придржавати свако на свој начин. Индукција, као јадан од облика резоновања је посебно важан за развој бриге и помагања. Она значи да се деци објашњавају последице њиховог понашања по друге људе. Кад год дете каже или учини нешто што може да повреди његовог друга, вршњака, непознату особу, родитеља, треба му објаснити последице његовог понашања. То значи, да би се подстакло и охрабрило алтруизам међу децом, односно да би „просоцијални модел“ био ефикасан, васпитач мора да га демонстрира у свакодневној пракси.

Неговање солидарности – Неопходно је активности организовати тако да деца раде у паровима или малим групама и буду у прилици да једни другима помажу. Међутим, то подразумева да су, с једне стране, наставници обучени за кооперативне облике рада, а с друге стране, да су деца овладали социјалним вештинама потребним за успешну сарадњу.

Закључак

Подстицање развоја социјалне компетенције деце у предшколској установи је „обавезан“ део свакодневног васпитног рада у њој, а уједно и њен крајњи исход. Сасвим је извесно да се овај организован процес одвија под „васпитном палицом“ васпитача и да зависи од његове компетентности. Стога се приликом планирања образовања будућих васпитача за полазне основе узети нове педагошке приступе конструктивистичке метатеорије и развојно-

хуманистичке оријентације које почивају на узајамном, интерактивном односу појединаца – заједница. Социјални аспект процеса поучавања и педагошка комуникација су значајне сфере образовања будућих васпитача и свих оних који се желе професионално бавити васпитањем. Будућим васпитачима је потребно, кроз комуникацију у високошколској настави, омогућити моделе социјалне интеракције и оптималне нивое функционисања у групи како би се оспособили да их у свој педагошки рад успешно имплементирају.

Литература

- Goleman, D. (2014). *Socijalna inteligencija*, Beograd: Geopoetika
- Šaljić, S., Hebib, E. (2021): Prevencija antisocijalnog ponašanja učenika iz perspektive nastavnika, *Inovacije u nastavi*, 34(2), (57-71) UDK 376-056.47, DOI: 10.5937, Beograd: Učiteljski fakultet
- Jurčević-Lozančić, A. (2011). Teorijski pogledi na razvoj socijalne kompetencije predškolskog djeteta, *Pedagogijska istraživanja*, 8 (2), 271-281.
- Katz, L. G., McClellan, D. I. (1999). *Poticanje razvoja dječje socijalne kompetencije*. Zagreb: Educa.
- Knežević-Florić, O. (2006). Pretpostavke teorije komunikativne akcije kao moguća osnova pedagoške komunikacije. *Razvijanje komunikacionih kompetencija nastavnika i učenika*. Jagodina – Kragujevac: Pedagoški fakultet, Filološko-umetnički fakultet.
- Сепрејев, И. С. (2004). *Osnovy pedagogičeskoj dejatel'nosti*. Minsk.
- Зукорлић, М. (2016). Педагошка комуникација у функцији развоја социјалне компетенције ученика, *Иновације у настави* 29(1), Београд: Учитељски факултет.

Mirsada S. Zukorlic

THE ROLE OF EDUCATORS IN ENCOURAGING THE DEVELOPMENT OF CHILDREN'S SOCIAL COMPETENCE

Summary

The question of the social aspect of the development of the child's personality is the focus of the latest pedagogical research, and the efforts to respond to this demand through organized pedagogical activity are becoming more and more intense. In this sense, the paper discusses the possibilities of developing the social competence of children in a preschool institution using the method of theoretical analysis. Appropriate forms of work for which future educators should be trained and which should form an integral part of educational work with children of preschool age are also offered.